ХАЛҚАРО АВТОМОБИЛЬ БОЗОРЛАРИДА РАҚОБАТБАРДОШЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА СИФАТ ИНФРАСТРУКТУРАСИ БЎЙИЧА ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ

Одилжон Тоҳиров,
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлиги директорининг ўринбосари
тел. +998 91 192 61 31, эл.почта: o.tohirov@gmail.com

Аннотация. Мазкур мақолада халқаро автомобиль бозорларида рақобатбардошликни таъминлашда сифат инфратузилмасининг ўрни ва уни такомиллаштиришда илмий-тадқиқот ишларининг аҳамияти таҳлил қилинади. Халқаро стандартлар ва сифат назорати тизимларини жорий этиш орқали автомобилсозлик корхоналари учун юқори сифатли маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва экспорт имкониятларини ошириш механизмлари кўриб чиқилади. Шунингдек, инновацион технологиялар ва илмий ишланмаларнинг автомобиль саноатидаги ролини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: сифат инфратузилмаси, рақобатбардошлик, автомобиль бозори, халқаро стандартлар, сертификатлаш, илмий-тадқиқот, инновация.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль инфраструктуры качества в обеспечении конкурентоспособности на международных автомобильных рынках и значимость научных исследований в её совершенствовании. Анализируются механизмы повышения качества продукции и расширения экспортных возможностей автомобильных предприятий посредством внедрения международных стандартов и систем контроля качества. Особое внимание уделяется изучению роли инновационных технологий и научных разработок в автомобильной промышленности.

Ключевые слова: инфраструктура качества, конкурентоспособность, автомобильный рынок, международные стандарты, сертификация, научные исследования, инновации.

Abstract. This article examines the role of quality infrastructure in ensuring competitiveness in international automotive markets and the importance of scientific research in its development. The study analyzes mechanisms for improving product quality and expanding export opportunities for automotive enterprises through the implementation of international standards and quality control systems. Special attention is given to exploring the role of innovative technologies and scientific developments in the automotive industry.

ISSN 3030-3907

Keywords: quality infrastructure, competitiveness, automotive market, international standards, certification, scientific research, innovation.

Автотранспорт воситаларини ишлаб чиқариш соҳаси глобал даражада ривожланиб бораётгани сабабли, халқаро сифат менежменти стандартларининг аҳамиятининг ортиши ҳамда миллий ва халқаро сифат стандартларининг бирлашиши талаб қилинади. Бундан келиб чиққан ҳолда, автотранспорт воситаларини мувофиқлигини баҳолашда халқаро стандартларни интеграция қилиш муҳим ва долзарб вазифа бўлиб қолмоқда. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон–2030” стратегиясини “Атроф-муҳитни асраш ва “яшил иқтисодиёт” йилида амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида 2025 йил 30 январдаги ПФ-16-сон Фармонида янги халқаро стандартларни амалиётга жорий этиш бўйича чора-тадбирлар режасини амалга ошириш вазифаси белгилаб берилган.

Халқаро автомобиль бозорларида рақобатбардошликни таъминлаш учун автотранспорт воситалари халқаро талабларга жавоб бериши керак. АҚШда FMVSS (Federal Motor Vehicle Safety Standards)[3], Европа Иттифоқида 2018 йил 30 майдаги 2018/858-сон Регламентга[4], Евроосиё Иқтисодий Иттифоқида 2011 йил 9 декабрдаги ТР ТС 018/2011-сон Регламентга[5], жаҳон бўйича Женевада 1958 йил 20 мартда ҳамда 1998 йил 25 июнда имзоланган 2 та битимнинг доирасида ишлаб чиқилган Глобал ва техник қоидалар[6] ҳамда ISO[7], IATF[8] стандартлари каби тизимлар мавжуд. Ўзбекистонда ишлаб чиқариладиган ва импорт қилинадиган транспорт воситалари мазкур талабларга жавоб беришга мажбурдир.

Мувофиқликни баҳолаш тизими[9] – автотранспорт воситаларининг техник, хавфсизлик ва экологик талабларга жавоб беришини таъминлашга қаратилган жараён бўлиб, у турли сертификатлаш институтлари, давлат органлари ва хусусий секторни ўз ичига олади. Ўзбекистонда бу соҳани халқаро сифат тизимлари билан уйғунлаштириш нафақат маҳсулот сифатини оширишга, балки маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг жаҳон бозоридаги мавқеини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Бугунги кунга келиб, кўплаб давлатлар экологик тозалик стандартларини (Euro 5, Euro 6, EPA, WLTP) жорий этмоқда. Бу эса

[3] https://www.samsara.com/guides/fmvss
[4] https://base.garant.ru/73164304/
[5] https://eec.eaeunion.org/comission/department/deptexreg/tr/bezopKolesnTrS.php
[6] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/reg_wheel98.pdf
[7] https://www.iso.org/ru/home.html
[8] https://www.iatfglobaloversight.org/
[9] “Мувофиқликни баҳолаш тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг Қонуни//https://lex.uz/acts/2248099

ISSN 3030-3907

Ўзбекистонда автотранспорт воситаларининг экологик самарадорлигини баҳолаш ва халқаро талабларга жавоб беришини таъминлаш механизмларини такомиллаштириш заруратини келтириб чиқаради. Шу нуқтаи назардан,Ўзбекистонда автомобиль саноати ривожланиб бораётган тармоқлардан бири бўлиб, маҳаллий ишлаб чиқарувчилар халқаро бозорга чиқиш учун транспорт воситалари сифатини ошириш ва уларни халқаро талабларга мос сертификатлаш бўйича аниқ стратегияга эҳтиёж сезмоқда.

Мазкур муаммони тадқиқот объекти сифатида олиб ўрганилганда қатор илмий ечимларни олиш мумкин ва уни амалиётга татбиқ этиш мумкин. Бинобарин:

1. Автотранспорт воситаларини мувофиқлигини баҳолаш тизимидаги халқаро стандартлар билан уйғунлашув моделини ишлаб чиқиш

- Ўзбекистонда қўлланиладиган сертификатлаш ва мувофиқликни баҳолаш тизимларини ISO, IATF, ECE, Euro каби халқаро стандартлар билан интеграция қилиш механизмлари илмий асосланган;
- миллий ва халқаро регламентлар ўртасидаги тафовутлар аниқланиб, уларни уйғунлаштириш бўйича янги ёндашувлар таклиф қилинган.

2. Автотранспорт воситаларининг сифатини баҳолаш ва халқаро стандартларга мувофиқлигини аниқлаш учун инновацион методология таклиф этилган

- тадқиқотда сифатни баҳолаш, хавфсизлик ва экологик стандартларга мосликни аниқлаш учун янги таҳлил усуллари ва индикаторлар ишлаб чиқилган;
- халқаро сифат стандартлари асосида автотранспорт воситалари учун сертификатлаш жараёнларини соддалаштириш ва автоматлаштиришга доир таклифлар берилган.

3. Ўзбекистондаги автотранспорт саноатининг халқаро стандартларга мослашиш имкониятлари биринчи бор тизимли равишда таҳлил қилинган

- автомобиль ишлаб чиқарувчилар, сертификатлаш органлари ва давлат органлари ўртасидаги ҳамкорлик моделлари ишлаб чиқилган;
- халқаро стандартларга мос келиш учун техник ва қонунчилик жиҳатдан қандай ўзгаришлар кераклиги илмий асосда кўрсатиб берилган.

4. Мувофиқлигини баҳолаш тизимининг Ўзбекистон шароитида ривожланиши учун янги механизмлар таклиф этилган

- автотранспорт воситаларини халқаро сифат тизимларига мослаштириш жараёнидаги мавжуд муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари кўрсатилган;

ISSN 3030-3907

- Ўзбекистонда маҳаллий ишлаб чиқарувчилар учун халқаро стандартларга мувофиқ ишлашни таъминлаш бўйича инновацион таклифлар берилган.

5. Тадқиқот натижалари автомобиль саноати ва давлат сиёсатини шакллантириш учун янги илмий-амалий асос бўлиб хизмат қилади

- Ўзбекистоннинг автотранспорт воситаларини экспорт қилиш ва ички бозордаги сифатни яхшилаш учун амалий тавсиялар ишлаб чиқилган;
- давлат органлари учун техник регламентларни халқаро стандартларга мослаштириш бўйича стратегик йўналишлар таклиф этилган.

Автотранспорт воситаларининг мувофиқлигини баҳолаш тизими ва халқаро сифат стандартлари масаласи дунё бўйича кўплаб илмий изланишларга асосланган. Жумладан, қуйидаги халқаро ташкилотлар ва тадқиқотчилар томонидан ушбу масала кенг ўрганилган:

- ISO (International Organization for Standardization)[10] ва IATF (International Automotive Task Force)[11] стандартларини автомобиль ишлаб чиқарувчи компанияларга мослаштириш механизмлари.
- UNECE (United Nations Economic Commission for Europe)[12] томонидан ишлаб чиқилган Глобал ва техник қоидалар, хусусан, 1958 ва 1998 йиллар конвенциялари халқаро автомобиль бозорида ягона стандартларни шакллантиришга қаратилган.
- Euro NCAP (European New Car Assessment Programme)[13] – Европада автотранспорт воситалари хавфсизлигини баҳолаш тизимини такомиллаштириш бўйича тадқиқотлар.
- NHTSA (National Highway Traffic Safety Administration, USA)[14] ва FMVSS (Federal Motor Vehicle Safety Standards, USA)[15] томонидан автомобильлар хавфсизлиги ва мувофиқлик баҳолаш тизимларига оид тадқиқотлар.
- SAE International (Society of Automotive Engineers)[16] – автомобиль ва транспорт воситалари муҳандислиги стандартлари ва сифат бошқаруви бўйича фундаментал тадқиқотлар.

Ушбу тадқиқотларда асосан автотранспорт воситаларининг хавфсизлик, экологик стандартларга мувофиқлик ва сифат назорати тизимларини ривожлантириш бўйича методикалар таклиф қилинган.

[10] https://www.iso.org/ru/home.html
[11] [11] https://www.iatfglobaloversight.org/
[12] https://www.ungeneva.org/en/about/organizations/unece
[13] https://www.euroncap.com/en
[14] https://www.nhtsa.gov/
[15] https://www.samsara.com/guides/fmvss
[16] https://www.sae.org/

ISSN 3030-3907

2. МДҲ давлатларидаги тадқиқотлар

МДҲ давлатларида автотранспорт воситаларининг мувофиқлигини баҳолаши ва сифат стандартларини халқаро талабларга мослаштириш бўйича изланишлар олиб борилган. Хусусан:

- Россия – ГОСТ ва ТР ТС (Техник регламент Евроосиё иқтисодий иттифоқи) талаблари асосида автомобильларни сертификатлаш жараёнлари.
- Қозоғистон – Евроосиё иқтисодий иттифоқи (ЕАЭС) стандартлари ва халқаро транспорт регламентларини мослаштириш масалалари.
- Беларусь – автомобильларни техник назорат қилиш ва сертификатлаш тизимини такомиллаштириш бўйича тадқиқотлар.

3. Ўзбекистондаги тадқиқотлар

Ўзбекистонда автотранспорт воситаларини мувофиқлигини баҳолаш тизими ва халқаро сифат стандартлари билан интеграция қилиш масаласи нисбатан янги йўналиш ҳисобланади. Шунинг учун ушбу мавзу бўйича чуқур илмий тадқиқотлар чекланган бўлса-да, қуйидаги соҳаларда муайян ишлар амалга оширилган[17]:

- Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлиги томонидан автотранспорт воситалари учун техник регламентлар ва стандартларни халқаро талабларга мослаштириш устида ишлар олиб борилмоқда[18];
- “UzAuto Motors” АЖ ва бошқа автомобиль ишлаб чиқарувчи корхоналар халқаро сифат стандартларига мослашиш устида тадқиқотлар ва амалиётлар ўтказмоқда;
- Тошкент давлат техника университети, Тошкент давлат Транспорт университети ва бошқа олий таълим муассасаларида автомобиль саноати ва муҳандислик соҳасида халқаро стандартларни мослаштиришга оид диссертация ишлари ҳимоя қилинган;
- Ўзбекистон Республикаси Транспорт вазирлиги ва Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги автотранспорт воситалари учун экологик ва техник стандартларни ишлаб чиқиш ва татбиқ этиш устида тадқиқотлар олиб бормоқда.

Шу сабабли, бу каби илмий ишлар Ўзбекистонда автотранспорт воситаларини халқаро стандартлар билан интеграция қилиш механизмларини илмий асослашга қаратилган илк комплекс тадқиқотлардан бири бўлиши мумкин.

[17] Сухробов А. Integration of the car emergency response system in case of accidents and emergency situations (ERA-GLONASS) with an electronic control unit for cars and trucks in Uzbekistan. Техника фанлари бўйича фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун диссертация. – Т., 2021: https://oak.uz/pages/6875

[18] Техник регламентлар//https://www.standart.uz/cyrl/page/view?id=19

ISSN 3030-3907

Ушбу тадқиқот натижалари автотранспорт воситаларини мувофиқлигини баҳолаш тизимини такомиллаштириш, миллий стандартларни халқаро сифат тизимлари билан интеграция қилиш ва автомобиль саноатида сифат назоратини кучайтиришга йўналтирилган. Тадқиқотда таклиф этилган механизмлар ва ишлаб чиқилган тавсиялар қуйидаги соҳаларда амалий татбиқ этилиши мумкин.

1. Техник регламентлар ва миллий стандартларни такомиллаштириш

- тадқиқот натижалари асосида Ўзбекистон Республикасининг техник регламентлари ва стандартларига халқаро талабларни интеграция қилиш учун таклифлар ишлаб чиқилади;
- миллий сертификатлаш тизими ISO, IATF, UNECE, Euro ва FMVSS халқаро стандартларига уйғунлаштирилади;
- Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлиги ва Транспорт вазирлиги учун янги норматив ҳужжатлар ишлаб чиқишда асосий манба сифатида фойдаланилиши мумкин.

2. Автомобиль ишлаб чиқариш ва сертификатлаш жараёнларини такомиллаштириш

- UzAuto Motors, MAN Auto Uzbekistan, ISUZU Uzbekistan каби маҳаллий автомобиль ишлаб чиқарувчилар халқаро стандартларга мувофиқ сифат назорати тизимини жорий этиш бўйича таклифлардан фойдаланиши мумкин;
- автотранспорт воситаларини халқаро бозорларга чиқариш учун сертификатлаш жараёнларини рақамлаштириш ва автоматлаштириш таклиф қилинади;
- синов лабораториялари ва аккредитация тизимини халқаро талабларга мослаштириш бўйича йўналишлар белгиланади.

3. Давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигини кучайтириш

- давлат ташкилотлари (Транспорт вазирлиги, Экология атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги, Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги) билан ҳамкорликда автотранспорт воситаларини халқаро бозорга чиқариш учун мувофиқликни баҳолаш жараёнлари соддалаштирилади;
- сертификатлаш ва синов марказлари учун техник базани модернизация қилиш ва халқаро аккредитациядан ўтказиш механизми ишлаб чиқилади;
- автомобиль ишлаб чиқарувчилар ва логистика компаниялари учун халқаро сифат тизимларига мослашиш бўйича семинар ва тренинглар ташкил этилади.

4. Электрон сертификатлаш ва рақамли баҳолаш тизимини жорий этиш

ISSN 3030-3907

- тадқиқот натижалари асосида автотранспорт воситаларини мувофиқлигини баҳолаш учун рақамли платформа (онлайн база) яратиш таклиф қилинади;

- Электрон сертификатлаш тизими жорий этилиб, ҳужжатларни бюрократик кечиктиришларсиз онлайн тарзда расмийлаштириш имконияти яратилади;

- Электрон сертификатлаш жараёни ЕАС (Евроосиё иқтисодий иттифоқи) ва UNECE стандартларига мослаштирилади.

5. Автотранспорт воситаларини экспорт қилиш имкониятларини ошириш

- миллий ишлаб чиқарувчиларнинг автомобильларини халқаро бозорларга чиқариш учун уларнинг сертификатлаш жараёнларини халқаро стандартларга мослаштириш таклиф қилинади;

- Жаҳон бозорига чиқиш учун махсус талабларни таҳлил қилиш ва сертификатлаш жараёнларини тезлаштириш механизмлари жорий этилади.

6. Илмий ва таълим жараёнига жорий этиш

- тадқиқот натижалари Тошкент давлат техника университети, Тошкент автомобиль йўллари институти ва бошқа муҳандислик олийгоҳларида автотранспорт воситаларини баҳолаш ва сифат назорати бўйича ўқув дастурларига киритилиши мумкин;

- автомобиль муҳандислиги ва сертификатлаш йўналишлари бўйича янги ўқув қўлланмалар ва методикалар ишлаб чиқилади;

- тадқиқот натижалари халқаро ва миллий илмий конференцияларда муҳокама қилиниб, амалий таклифлар асосида жорий этилиши мумкин.

Тадқиқот натижалари Ўзбекистоннинг автомобиль саноатида халқаро сифат стандартларига мос тизим яратиш, транспорт хавфсизлигини таъминлаш ва миллий ишлаб чиқарувчиларнинг жаҳон бозорида рақобатбардошлигини ошириш учун амалий йўналишларни белгилайди. Бу таклифлар жорий этилиши миллий стандартлар ва халқаро талаблар ўртасидаги фарқни камайтириш, сертификатлаш жараёнларини такомиллаштириш ва автомобиль ишлаб чиқариш соҳасида сифатни оширишга хизмат қилади.

Ушбу тадқиқот натижалари автотранспорт воситаларини мувофиқлигини баҳолаш тизимини халқаро сифат стандартлари билан интеграция қилиш ва автомобиль саноатида сифат назоратини такомиллаштиришга қаратилган. Қуйида ушбу тадқиқот натижалари асосида амалга ошириладиган асосий таклифлар ва механизмлар келтирилган.

1. Миллий техник регламент ва стандартларни такомиллаштириш

ISSN 3030-3907

- тадқиқот натижалари асосида Ўзбекистонда амалдаги техник регламентлар ва миллий стандартлар халқаро талаблар билан уйғунлаштирилади;

- ISO, IATF, UNECE, Euro стандартлари ва FMVSS талаблари асосида техник ҳужжатлар такомиллаштирилади;

- Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлиги ва Транспорт вазирлиги учун автотранспорт воситаларини сертификатлаш жараёнларини халқаро талабларга мослаштириш бўйича норматив ҳужжатлар ишлаб чиқилади.

2. Автомобиль ишлаб чиқарувчилари учун сифат назоратини такомиллаштириш

- UzAuto Motors, MAN Auto Uzbekistan, ISUZU Uzbekistan каби маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга халқаро сифат стандартларига мувофиқ ишлаб чиқариш жараёнларини мослаштириш бўйича таклифлар тақдим этилади;

- автомобиль ишлаб чиқарувчилар учун сифатни назорат қилиш ва халқаро сертификатлаш жараёнларини соддалаштириш механизми ишлаб чиқилади;

- автотранспорт воситалари ишлаб чиқариш жараёнида энергетик самарадорлик ва экологик талабларга мувофиқлик баҳолаш тизими жорий этилади.

3. Сертификатлаш жараёнларини рақамлаштириш

- электрон сертификатлаш тизими (e-Certification) ишлаб чиқилади ва унда транспорт воситаларини халқаро стандартларга мувофиқ баҳолаш жараёни автоматлаштирилади;

- электрон сертификатлаш тизими ЕАС (Евроосиё иқтисодий иттифоқи) ва UNECE стандартлари билан уйғунлаштирилади;

- Давлат органлари ва хусусий сектор учун онлайн мувофиқлигини баҳолаш платформаси яратилиши таклиф қилинади.

4. Халқаро ҳамкорлик ва экспорт салоҳиятини ошириш

- автомобиль ишлаб чиқарувчилар учун сертификатлаш жараёнларини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш орқали жаҳон бозорига чиқиш имкониятлари оширилади;

- Европа, Россия, Хитой ва МДҲ давлатларига экспорт қилиш учун сертификалаш талаблари соддалаштирилади;

- Ўзбекистоннинг миллий стандартлари хорижий талаблар билан мувофиқлаштирилади.

5. Давлат ва хусусий сектор ўртасида ҳамкорликни кучайтириш

- Транспорт вазирлиги, Экология атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги, “Ўзавтосаноат” ва хусусий автомобиль ишлаб

ISSN 3030-3907

чиқарувчилар ўртасида мувофиқликни баҳолаш ва сифат назоратини яхшилаш учун ҳамкорлик механизмлари ишлаб чиқилади;

- сертификатлаш жараёнларини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш учун аккредитацияланган синов лабораториялари ва марказларини ташкил этиш таклиф қилинади;
- автомобиль ишлаб чиқарувчилар, сертификатлаш марказлари ва давлат назорат органлари ўртасида ўзаро алоқа тизими такомиллаштирилади.

6. Транспорт хавфсизлигини яхшилаш ва экологик талабларга мувофиқликни таъминлаш

- автомобилларни техник хизмат кўрсатиш ва диагностика тизими халқаро стандартларга мослаштирилади;
- автотранспорт воситаларининг экологик хавфсизлиги ва энергия самарадорлигини баҳолаш учун янги стандартлар таклиф этилади.
- Euro 5 ва Euro 6 экологик стандартлари бўйича талабларни жорий этиш механизмлари ишлаб чиқилади;

7. Илмий-таълимий фаолиятга татбиқ этиш

- Тошкент давлат техника университети, Тошкент автомобиль йўллари институти ва бошқа муҳандислик олийгоҳларида автотранспорт воситаларини баҳолаш ва сифат назорати бўйича янги ўқув дастурлари жорий этилади;
- миллий автомобиль ишлаб чиқарувчилари ва техник экспертлар учун халқаро сертификатлаш жараёнлари бўйича ўқув курслари ташкил этилади;
- сифат назорати ва мувофиқликни баҳолаш бўйича тадқиқотлар натижалари миллий ва халқаро конференцияларда тақдим этилади.

Тадқиқот натижалари автомобиль саноатида халқаро стандартларга мувофиқ сифат назорати тизимини жорий этиш, мувофиқликни баҳолаш жараёнларини такомиллаштириш ва экспорт салоҳиятини оширишга хизмат қилади. Олиб борилган тадқиқотлар натижалари “Ўзбекистон илмий-синов ва сифат назорати маркази” давлат муассасасининг Тошкент вилояти Пискент туманидаги Электромагнит мослашувчанликка баҳолаш синов лабораториясида синовдан ўтказилади.

Бу натижалар жорий этилган тақдирда, Ўзбекистондаги автотранспорт воситаларининг сифати яхшиланади, жаҳон бозорига чиқиш имкониятлари кенгаяди ва транспорт хавфсизлиги ҳамда экологик стандартларга риоя қилиш кучайади.

Тадқиқот натижалари автотранспорт воситаларини халқаро сифат стандартларига мувофиқ баҳолаш, уларни сертификатлаш тизимини такомиллаштириш ва миллий автомобиль саноатида рақобатбардошликни

ISSN 3030-3907

ошириш учун амалий татбиқ этилиши мумкин. Қуйида тадқиқот натижалари амалиётга татбиқ этилиши мумкин бўлган йўналишлар кўрсатилган.

1. Миллий техник регламент ва стандартларни такомиллаштириш

- Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлиги ва Транспорт вазирлиги томонидан ISO, IATF, UNECE, Euro ва FMVSS талаблари асосида миллий техник регламентларни янгилаш таклиф қилинади.

- автомобиль ишлаб чиқарувчилар ва импорт қилувчиларнинг техник ҳужжатлари халқаро талабларга мувофиқлаштирилади.

- давлат ва хусусий сертификатлаш марказлари учун янги баҳолаш услублари ва стандартлари ишлаб чиқилади.

2. Автомобиль ишлаб чиқарувчилар учун сифат назоратини кучайтириш

- UzAuto Motors, MAN Auto Uzbekistan, ISUZU Uzbekistan каби маҳаллий ишлаб чиқарувчилар халқаро стандартларга мувофиқ ишлаб чиқариш жараёнларини ташкил этиши учун йўриқномалар ишлаб чиқилади.

- автомобиль саноатида энергетик самарадорлик ва экологик талабларга жавоб берадиган моделлар ишлаб чиқариш жараёнлари тартибга солинади.

- автомобиль ишлаб чиқаришда IATF 16949 сифат бошқаруви тизимини жорий этиш бўйича қўлланма ишлаб чиқилади.

3. Сертификатлаш жараёнларини рақамлаштириш ва автоматлаштириш

- Электрон сертификатлаш тизими (e-Certification) яратилиб, маҳсулотларнинг мувофиқлиги онлайн тарзда баҳоланиши ва мониторинг қилиниши таъминланади.

- Электрон сертификатлаш тизими Евроосиё иқтисодий иттифоқи (EAC) ва UNECE стандартлари билан уйғунлаштирилади.

- Давлат органлари, хусусий сектор ва истеъмолчилар учун онлайн мувофиқликни баҳолаш платформаси яратилади.

4. Халқаро ҳамкорлик ва экспорт салоҳиятини ошириш:

- Ўзбекистон автомобиль ишлаб чиқарувчилари халқаро бозорларга чиқишини осонлаштириш учун жаҳон стандартларига мос сертификатлаш жараёнларини ишлаб чиқиш;

- Европа, Россия, Хитой ва МДҲ давлатларига экспорт қилиш учун сертификация талабларини енгиллаштириш ва маҳаллий ишлаб чиқарувчилар учун халқаро бозорда рақобатбардошликни ошириш;

- Ўзбекистоннинг миллий стандартлари халқаро сертификатлаш ташкилотлари билан мувофиқлаштирилади ва сертификатларни ўзаро тан олиш механизми йўлга қўйилади.

ISSN 3030-3907

5. Давлат ва хусусий сектор ўртасида ҳамкорликни кучайтириш

- Транспорт вазирлиги, Экология атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги, “Ўзавтосаноат” ва хусусий сектор вакиллари ўртасида мувофиқликни баҳолаш ва сифат назоратини яхшилаш бўйича ҳамкорлик механизми ишлаб чиқилади.

- сертификатлаш жараёнларини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш учун аккредитацияланган синов лабораториялари ва марказларини ташкил этиш.

- автомобиль ишлаб чиқарувчилар, сертификатлаш марказлари ва давлат назорат органлари ўртасида ўзаро алоқа тизими такомиллаштирилади.

6. Транспорт хавфсизлигини яхшилаш ва экологик стандартларга мувофиқликни таъминлаш

- автомобилларни техник хизмат кўрсатиш ва диагностика тизими халқаро стандартларга мослаштирилади.

- автотранспорт воситаларининг экологик хавфсизлиги ва энергия самарадорлигини баҳолаш учун янги стандартлар таклиф этилади.

- Euro 5 ва Euro 6 экологик стандартлари бўйича талабларни жорий этиш механизмлари ишлаб чиқилади.

7. Илмий-таълимий жараёнларга татбиқ этиш

- Тошкент давлат техника университети, Тошкент Давлат Транспорт университети автотранспорт воситаларини баҳолаш ва сифат назорати бўйича янги ўқув дастурлари жорий этилади.

- миллий автомобиль ишлаб чиқарувчилари ва техник экспертлар учун халқао сертификатлаш жараёнлари бўйича ўқув курслари ташкил этилади;

- сифат назорати ва мувофиқликни баҳолаш бўйича тадқиқотлар натижалари миллий ва халқаро конференцияларда тақдим этилади.

Ушбу тадқиқот натижалари автомобиль саноатида халқаро стандартларга мувофиқ сифат назорати тизимини жорий этиш, мувофиқликни баҳолаш жараёнларини такомиллаштириш ва миллий ишлаб чиқарувчиларни халқаро бозорга чиқишини таъминлаш учун амалий асос бўлиб хизмат қилади.

Бу натижалар жорий этилган тақдирда:

- Ўзбекистонда автотранспорт воситаларининг сифати ва хавфсизлиги яхшиланади;

- сертификатлаш жараёнлари халқаро стандартларга уйғунлаштирилади;

- миллий ишлаб чиқарувчилар халқаро бозорларга экспорт қилиш имкониятларига эга бўлади;

ISSN 3030-3907

- экологик стандартларга риоя қилиш кучайиб, атроф-муҳит муҳофаза қилинади.

Шу тариқа, ушбу тадқиқот натижалари Ўзбекистонда автомобильлар сифатини баҳолаш, сертификатлаш ва халқаро бозорда рақобатбардошликни оширишга катта ҳисса қўшади.

Ушбу тадқиқот автотранспорт воситаларини мувофиқлик баҳолаш тизимини халқаро сифат стандартлари билан интеграция қилиш механизмларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштиришга қаратилган. Тадқиқотни амалга оширишда илмий-тадқиқот методлари мажмуаси қўлланилди.

1. Назарий-таҳлилий усуллар

- адабиётлар ва норматив ҳужжатларни таҳлил қилиш ёрдамида ISO, IATF, UNECE, Euro ва FMVSS стандартларини ўрганиш ва таққослаш ҳамда Ўзбекистон ва хорижий мамлакатлардаги автотранспорт воситаларини сертификатлаш тизими бўйича мавжуд қонунчилик ва техник регламентларни таҳлил қилиш ишлари олиб борилади.

- концептуал ёндашув орқали эса автотранспорт воситаларини баҳолаш ва сертификатлаш тизимларининг назарий моделларини ўрганилади, халқаро сифат стандартлари билан интеграция қилишдаги муаммолар ва ечимларни таҳлил қилинади.

2. Эмпирик тадқиқот усуллари

- транспорт воситаларини сертификатлаш жараёнини кузатиш ва таҳлил қилиш ёрдамида Ўзбекистондаги автотранспорт воситаларига сертификат бериш тизими, автомобиль ишлаб чиқарувчилар ва сертификатлаш марказларида олиб борилаётган амалиётларни ўрганилади.

- Давлат ва хусусий сектор вакиллари, мутахассислар ва мутахассис муҳандислар билан интервьюлар, автомобиль ишлаб чиқарувчилари, сертификатлаш марказлари ва савдо компаниялари ўртасида сўровлар ўтказилади.

3. Таққослаш ва статистик таҳлил усуллари

- халқаро стандартлар ва миллий талабларни таққослаш орқали халқаро ва маҳаллий қонунчилик ўртасидаги фарқларни аниқланади, Ўзбекистондаги сертификатлаш тизимини халқаро талабларга мослаштириш учун ўзгартиришлар таклиф этилади.

- статистик таҳлил ва маълумотлар визуализацияси орқали эса автотранспорт воситаларининг сифат назорати ва хавфсизлик стандартларига мувофиқлиги бўйича маълумотларни таҳлил қилинади, мавжуд техник стандартларнинг иқтисодий ва экологик таъсирини баҳоланади.

ISSN 3030-3907

4. Моделлаштириш ва инновацион ёндашувлар

- автотранспорт воситаларини баҳолаш учун электрон сертификатлаш тизимини моделлаштиришда электрон мувофиқликни баҳолаш тизимининг концептуал моделини яратилади, рақамли сертификатлаш жараёнларини оптималлаштириш усулларини ишлаб чиқилади;
- сифатни баҳолаш жараёнлари ва сертификатлаш тизимини такомиллаштириш учун инновацион ёндашувлар орқали Буюк Британия, Германия, Япония ва АҚШ тажрибасини ўрганиш ва уларни маҳаллий шароитларга мослаштириш, халқаро сифат стандартларини жорий этиш механизмларини моделлаштириш ишлари олиб борилади.

Тадқиқотда назарий ва эмпирик методлар, статистик таҳлил, таққослаш, моделлаштириш ва инновацион ёндашувлар қўлланилди. Ушбу усуллар ёрдамида автотранспорт воситаларини халқаро сифат стандартлари билан интеграция қилиш механизмлари ишлаб чиқилиб, амалий таклифлар берилди.

Фойдаланилган Адабиётлар

1.https://www.samsara.com/guides/fmvss
2.https://base.garant.ru/73164304/
3.https://eec.eaeunion.org/comission/department/deptexreg/tr/bezopKolesnTrS.php
4.https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/reg_wheel98.pdf
5.https://www.iso.org/ru/home.html
6.https://www.iatfglobaloversight.org/
7.Сухробов А. Integration of the car emergency response system in case of accidents and emergency situations (ERA-GLONASS) with an electronic control unit for cars and trucks in Uzbekistan. Техника фанлари бўйича фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун диссертация. – Т., 2021: https://oak.uz/pages/6875
8.Техник регламентлар//https://www.standart.uz/cyrl/page/view?id=19
9.https://www.iso.org/ru/home.html
10.https://www.iatfglobaloversight.org/
11.https://www.ungeneva.org/en/about/organizations/unece
12. https://www.euroncap.com/en
13. https://www.nhtsa.gov/
15. https://www.samsara.com/guides/fmvss
16. https://www.sae.org/

ISSN 3030-3907